

Hiob 17, 14–18, 4 w Qumran – analiza filologiczno-porównawcza

Wstęp

Spośród ponad 40 aramejskich fragmentów *Księgi Hioba* odnalezionych w Qumran w Grocie 11 poddajemy analizie fragment Hi 17, 14–18, 4, porównując z hebrajskim tekstem oraz przekładami: greckiej Septuaginty, syryjskiej Peszitty i rabinicznego aramejskiego targumu *Księgi Hioba*.

Do wspomnianej analizy wykorzystujemy wydania źródłowe tekstów biblijnych *Księgi Hioba* i jej przekładów, standardowe słowniki języka aramejskiego, hebrajskiego, syryjskiego oraz inne pomoce leksykograficzne.

Tak szerokie potraktowanie tematu było możliwe dzięki studiom semitystyki i biblistyki w Monachium (1990–1994) oraz uczestnictwu w seminarium qumranologicznym u prof. H. Kuhna i gromadzeniu odpowiedniego księgozbioru.

Wspomniany aramejski tekst z Qumran doczekał się kilku edycji, które poniżej prezentujemy, a bazową edycją jest wydanie oksfordzkie w znanej serii *Discoveries in the Judean Desert*.

DJD XXIII¹, 90 Kol. I – Hiob 17, 14–18, 4

תן לעה ¹⁵ וּמֵא אִפּוּ אֵן	Robactwo. I jaką teraz...
אִן עֵמִי לְשֹׁאֵל תִּנְחַתּוֹן ¹⁶	Czy ze mną do Szeolu (zstąpicie)...
אוּ כַחֲדָה עַל עֵפֶר נִשְׁכַּב	lub razem w prochu położymy się?
אֵנָּא בִלְדָד שׁוּחָאָה ^{18,1}	Rzekł Bildad z Szuach:
עַד אִמְתִּי תִשׂוּא סוּף לְמִלְאָן ²	Kiedy położysz kres słowom?

¹ F. García Martínez, E.J.C. Tigchelaar, A.S. van der Woude, *Discoveries in the Judean Desert XXIII, Qumran Cave 11. 11Q2–18; 11Q 20–31*, Oxford 1998, s. 90 (dalej: DJD XXIII).

לב[עירא דמינא ³	Zwierzętom jesteście podobni?
העל דבןרתך ⁴	Czy z powodu ciebie...
מן את[רה ⁵	z swojego miejsca

Komentarz

Hiob 17, 14

BT: *grobowi powiem: Mój ojcze! Matko ma, siostrzo! – robactwu.*

Paralele biblijne:

TrgQ: תו[לעה Robak

TM: לְרִמָּה

LXX: σαπρία

RtrgHi: לריחשא

P: لرحا

W rękopisie qumrańskim zachowała się jedna litera ה he, dzięki której wydawcy tekstów qumrańskich dokonywali następujących rekonstrukcji.

Pierwsy wydawcy *editio princeps* J.P.M. van der Ploeg i A.S. van der Woude² uważali, że zachowały się dwie spółgłoski th תה i zaproponowali formę rekonstruowaną תולע[תא, która oznacza „robaka” (aram. תולע[תא; hebr. תולעת) i występuje w Pwt 28, 39 (Onkelos) oraz w *Księdze Jonasza* 4, 7³.

W tekstach Starego Testamentu występują dwa wyrażenia na określenie „robak” רִמָּה i תולעה, תולע, תולעת, תולעת[תא formy jako męskie i żeńskie). Pierwsza forma רִמָּה występuje m.in. w znaczeniu „larwy w zgniłej żywności” – Wj 16, 24; „w chorym ciele” – Hi 7, 5, a zwłaszcza „w grobie” lub „w podziemiu” – Iz 14, 11; Hi 17, 14: 21, 26; Syr 7, 17; 10, 11.

Drugie wyrażenie może mieć trzy formy i występuje m.in. „w grobie” jedynie u Izajasza 14, 11; 66, 24⁵.

² J.P.M. van der Ploeg, A.S. van der Woude, *Le targum de Job de la grotte XI de Qumrán*, Leiden 1971, s. 12.

³ J.Levy, *Chaldäisches Wörterbuch über die Targumim*, Köln 1959, t. 2, s. 541.

⁴ Por. L. Koehler, W. Baumgartner, J.J. Stamm, *Wielki słownik hebrajsko-polski i aramejsko-polski Starego Testamentu*, Warszawa 2008, t. 2, s. 281–282.

⁵ Por. L. Koehler, W. Baumgartner, J.J. Stamm, dz. cyt., t. 2, s. 638–639.

Interesujący nas rzeczownik posiada w języku aramejskim następujące formy i frekwencje według M. Sokoloffa⁶: תולעה – *status absolutus* („robak”); תולעתה – *status emphaticus*; תולעין l. mn., SA תולעה; l. poj. תולעתה Targum Neofiti Dt 28, 39 (hebr. התלעת); l. mn. (CPA) תולעיא – Hamelis samarytański 9:50.

K. Beyer⁷ proponuje dwie formy rekonstruowane: לתולעתה „do robaka” oraz לרננתה „do robaka”. Forma לרננתה jest to *status emphaticus* od formy podstawowej רננה, której obecność w Hi 17, 14 K. Beyer stawia pod znakiem zapytania⁸.

M. Sokoloff⁹ przyjmuje jedynie jedną spółgłoskę he ה i zauważa, że rekonstrukcja nawiązująca do hebrajskiej formy לרננה jest niepewna, aczkolwiek możliwa, gdyż została ona poświadczona przez formę syryjskiej Peszitty¹⁰ ܠܪܢܢܐ i przez dialekt galilejski.

Targum rabiniczny reprezentuje paralelną formę לרריחשא¹¹ „do robactwa”, która posiada formy podstawowe רחשא, רריחשא¹², występujące m.in. we frazie zdaniowej ורריחשא תחפי עליהון „Robactwo przykryje ich” w następujących miejscach: Rdz 1, 25.26; Hi 14, 22; 17, 14; 21, 26.

Wydawcy oksfordzcy F. García Martínez, E.J.C. Tigchelaar, A.S. van der Woude¹³ odczytują trzy spółgłoski לעה, które sugerują formę *status absolutus* תולעה i dopuszczają formę לרננה jako możliwą na podstawie porównania z tekstem Peszitty, targumu Izajasza 14, 11 i targumu Neofiti Wj 16, 24.

W innych wydaniach spotykamy następujące rekonstrukcje:

F. García Martínez i E.J.C. Tigchelaar¹⁴: תולעתה;

J.A. Fitzmyer i D.J. Harrington¹⁵: לתולעתה;

B. Jongeling, C.J. Labuschagne, A.S. van der Woude¹⁶: לתולעתה.

⁶ M. Sokoloff, *A Dictionary of Jewish Palestinian Aramaic*, Ramat Gan ² 1992, s. 577.

⁷ K. Beyer, *Die aramäischen Texte vom Toten Meer*, Göttingen 1984, s. 285 (dalej: ATTM).

⁸ Por. ATTM, s. 696.

⁹ M. Sokoloff, *The Targum to Job from Qumran Cave XI*, Ramat Gan 1974, s. 107.

¹⁰ *The Old Testament in Syriac according to the Peshitta Version*, Part II, fascicule 1a prepared by L.G. Rignell, Leiden 1982, s. 22.

¹¹ D. Stec, *The Text of the Targum of Job*, Leiden–New York–Köln 1994, s. 119 (dalej: RtrgHi).

¹² J. Levy, dz. cyt., t. 2, s. 419.

¹³ DJD XXIII, s. 90.

¹⁴ F. García Martínez, E.J.C. Tigchelaar, *The Dead Sea Scrolls. Study Edition*, Leiden–New York–Köln 1998, t. 2, s. 1184 (dalej: DSS).

¹⁵ J.A. Fitzmyer, D.J. Harrington, *A Manual of Palestinian Aramaic Texts* (Biblica et Orientalia 34), Roma 1994, s. 10 (dalej: MPAT).

¹⁶ B. Jongeling, C.J. Labuschagne, A.S. van der Woude, *Aramaic Texts from Qumran* (Semiotic Study Series IV), Leiden 1976, t. 1, s. 12 (dalej: ATQ).

Wnioski:

1. Omawiana rekonstruowana forma rzeczownikowa „robak” תולעה użyta w tekście qumrańskim występuje również w innych dialektach aramejskich¹⁷.
2. Forma qumrańska תולעה jest wiernym przekładem tekstu hebrajskiego תולעת, który występuje u Izajasza 14, 11: 66, 24 i jest paralełą do masoreckiego terminu רמָה.
3. Lekcja targumu rabinicznego לריחשא wskazuje na istnienie trzeciej nazwy na określenie robactwa obok תולעה i רמָה.
4. Tekst Septuaginty używa terminu w znaczeniu ogólnym σαπρία „rozkład, gnicie”¹⁸.

Hiob 17, 15

BT: *Właściwie, po cóż nadzieja, kto przedmiot ufności zobaczy?*

Paralele biblijne:

TrgQ: וּמֵא אִפּוֹ אַן I jaką teraz...

TM: וְאַיִה אִפּוֹ תִקְוִיתִי

LXX: ποῦ οὖν μου ἔτι ἐστὶν ἡ ἐλπίς

RtrgHi: וְהֵאן דִּיכִי סְבֵאֲרִי

P: אֲחֵבֵב חֲבֵל שֶׁבֵנִי

W wierszu Hi 17, 15 zachowały się jedynie dwa wyrazy וּמֵא אִפּוֹ i jedna spółgłoska alef א trzeciego wyrazu. Pierwsze wyrażenie jest złożeniem ze spójnika ו i zaimka מֵא, który występuje w wielu dialektach aramejskich w znaczeniu „co?”, a w dialekcie palestyńskim i w języku syryjskim w znaczeniu emfaticznym – „Jak! Jakże!”¹⁹.

Drugi wyraz אִפּוֹ jest przysłówkiem w znaczeniu „więc, teraz, zaś” i występuje w Ahiqar 52.140; Hiob (Qumran) 17, 15, 21, 4, 24, 25. Jako arameizm występuje w hebrajskim tekście Hioba: אִפּוֹ (ה)וּאִי (ה)אִפּוֹ הוּא²⁰.

¹⁷ Por. L. Koehler, W. Baumgartner, J.J. Stamm, dz. cyt., t. 2, s. 638–639.

¹⁸ O. Jurewicz, *Słownik grecko-polski*, Warszawa 2001, t. 2, s. 289.

¹⁹ S. Kaufman, *Targum Lexicon. A lexicon to the Aramaic versions of the Hebrew Scriptures from the files of the Comprehensive Aramaic Lexicon Project (CAL)*, The Hebrew Union College–Jewish Institute of Religion, Cincinnati, USA, Publisher Logos (CD).

²⁰ Por. ATTM, s. 520.

W tekście masoreckim przysłówki **אָפּוּ** przyjmuje także postać graficzną **אִיפּוּ**, **אִפּוּ** i występuje najczęściej w *Księdze Hioba* 4, 7; 9, 24; 17, 15; 19, 6.23; 24, 25.

Odnosnie do spółgłoski alef **א** to jedni wydawcy tekstu sugerują istnienie kolejnych liter wyrazu: Ploeg – Woude²¹, M. Sokoloff²², K. Beyer²³, F. García Martínez – E.J.C. Tigchelaar – A.S. van der Woude²⁴, F. García Martínez – E.J.C. Tigchelaar²⁵. Natomiast inni przeprowadzają rekonstrukcję: J.A. Fitzmyer – D.J. Harrington²⁶ dodają spółgłoskę nun (ן) **אָנּוּ**, co sugerowałoby istnienie zaimka osobowego 3. os. l. mn. **אָנּוּן** „oni” w zdaniu nominalnym **אָנּוּן מוֹדָה** – Hi 17, 15; 25, 4; 31, 14; 35, 6.7²⁷.

B. Jongeling, C.J. Labuschagne, A.S. van der Woude²⁸ dodają całe zdanie: **אָנּוּן סְבַרְתִּי מִן יְחִזְנָה** „Będę miał nadzieję, a nadzieję moją ktoś zobaczy?”.

W lekcji hebrajskiej Hi 17, 15 **וְאִיפּוּ תִקְוָתִי** „Gdzie jest więc moja nadzieja?” przysłówki arameizujący **אָפּוּ** został wiernie oddany w tekście qumrańskim przez **אָפּוּ**.

Lekcja targumu rabinicznego brzmi: **וְהָאֵן דִּיכִי סְבַרְתִּי** „Gdzie jest ta moja nadzieja?”. Pierwsze wyrażenie **הָאֵן** wiernie oddaje hebrajski przysłówki **הֵן**, grecki **ποῦ** i syryjski **ܗܢܗ**. Drugie wyrażenie **דִּיכִי**²⁹ jest zaimkiem wskazującym i oznacza – „ten tu” lub „tamten tam”. W naszej frazie zdaniowej jest związane z następnym wyrażeniem **סְבַרְתִּי** „moja nadzieja”.

Syryjska lekcja Peszitty **ܗܢܗ ܘܗܝܗ ܗܢܗ** „Gdzie jest teraz moja nadzieja?” jest wiernym przekładem tekstu masoreckiego z tym, że drugie wyrażenie oddaje wiernie przysłówki: hebrajski (**אָפּוּ**), qumrański (**אָפּוּ**).

Wnioski:

1. Drugi wyraz tekstu qumrańskiego **אָפּוּ** jest wierną kopią hebrajskiego przysłówki **אָפּוּ**.

²¹ J.P.M. van der Ploeg, A.S. van der Woude, dz. cyt., s. 12.

²² M. Sokoloff, *Targum*, s. 28.

²³ ATTM, s. 285.

²⁴ DJD XXIII, s. 90.

²⁵ DSS, t. 2, s. 1184.

²⁶ MPAT, s. 10.

²⁷ Por. ATTM, s. 620.

²⁸ ATQ, t. 1, s. 12.

²⁹ J. Levy, dz. cyt., t. 1, s. 174.

2. Pierwszy wyraz **מֵאֵי** jako zaimek nie jest wiernym przekładem hebrajskiego przysłówka **מֵאֵי**, ale potwierdza istnienie aramejskiej konstrukcji językowej **אִפּוֹ וּמֵאֵי אִפּוֹ**, która przez zastosowanie pierwszego wyrażenia **וּמֵאֵי** różni się od przekładów tekstu maseoreckiego oraz LXX, P, RtrgHi.
3. Targum rabiniczny (RtrgHi) przez użycie wyrażenia **וְהֵאֵן** podkreśla wierność wobec TM, LXX. P reprezentuje inną tradycję niż tekst qumrański. Natomiast przez użycie zaimka wskazującego **דִּיכִי** targum rabiniczny wskazuje na całkiem inną tradycję.

Hiob 17, 16

BT: *Czy zejdzie do królestwa Szeolu? Czy razem do ziemi pójdziemy?*

Paralele biblijne:

TrgQ: **הֵעֵמִי לְשֹׂאֵל תִּנְחַתוֹן** [Czy ze mną do Szeolu (zstąpicie)...
אוּ כַחַדָּה עַל עֵפֶר נִשְׁכַּב lub razem w prochu położymy się?

TM: **בְּיָדַי שְׂאֵל תִּרְדָּנָה אִם־יַחַד עַל־עֵפֶר נֶחַת**

LXX: **ἢ μετ' ἐμοῦ εἰς ἄδην καταβήσονται ἢ ὁμοθυμαδὸν ἐπὶ χόματος**

RtrgHi: **שְׁנַרְי לְבֵית קְבוּרָתָא תַחַתְּן אִין כַּחַדָּא עַל עֵפֶר שְׂרִין**

P: **כַּחַדָּא לְעַלְמָא לְעַלְמָא אִם־יַחַדָּא לְעַלְמָא**

Z wiersza Hi 17, 16 w tekstach qumrańskich przetrwały fragmenty dwóch zdań. Z pierwszego zdania zachowały się dwa wyrazy **לְשֹׂאֵל** i **הֵעֵמִי** [i jedna litera trzeciego wyrazu **תִּנְחַתוֹן**]. Pierwszy wyraz **הֵעֵמִי** jest złożeniem z partykuły pytajnej **הֵ** „czy”, przyimka **עַמ** „z” i sufiksu 1 os. l. poj. ם. Drugi wyraz jest złożeniem z partykuły kierunkowej lamed **ל** i rzeczownika oznaczającego Szeol, czyli miejsce przebywania zmarłych. Z trzeciego wyrazu zachowała się spółgłoska taw **ת** jako początek formy czasownika **נַחַת** „zstępować”. Istnieją trzy możliwe rekonstrukcje:

- a) **תִּנְחַתוֹן** – 2. os. l. mn. rodzaj męski, Imperfectum Peal;
- b) **תִּנְחַתְּן** – 2. os. l. mn. rodzaj żeński, Imperfectum Peal;
- c) **תִּנְחַתְּת** – 3. os. l. poj. rodzaj żeński, Imperfectum Peal.

Za pierwszym lub drugim rozwiązaniem opowiadają się następujący edytorzy: Ploeg – Woude³⁰, F. García Martínez – E.J.C. Tigchelaar – A.S. van der Woude³¹, F. García Martínez – E.J.C. Tigchelaar³², którzy powołują się na tekst masorecki i starożytne przekłady:

TM: תִּרְדְּנָה – 3. os. l. mn. rodzaj żeński, Imperfectum, Qal

P: אֶעֱלֵם – 2. os. l. mn. rodzaj męski, Imperfectum Peal

LXX: καταβήσονται – 3. os. l. mn. futurum medium.

Za trzecią opcją תִּנְחַת opowiadają się następujący edytorzy: B. Jongeling – C.J. Labuschagne – A.S. van der Woude³³, K. Beyer³⁴, J.A. Fitzmyer – D.J. Harrington³⁵. Wymienieni autorzy twierdzą, że ta forma czasownikowa mogłaby korespondować z rzeczownikiem סְבֵרְתִּי „moja nadzieja”³⁶.

Targum rabiniczny reprezentuje formę תַּחַתָּן (2. os. l. mn. Imperfectum Peal od czasownika נַחַת „zstępować”).

Targum rabiniczny reprezentuje lekcję – לְבֵית קְבוּרָתָא תַּחַתָּן „Czy razem do grobu zejdziecie?”.

Z drugiego zdania zachował się jeden wyraz נִשְׁכַּב kategorii czasownikowej, który wydawcy uzupełniają, dodając frazę zdaniową przed ten wyraz i sugerując się lekcją tekstu masoreckiego [עָפַר אוּ בְּחַדָּה עַל שָׁכַב „lub razem na ziemi położymy się”. Czasownik שָׁכַב posiada znaczenie w klasie Peal „położyć się”, a w wierszu Hi 17, 16 z dookreśleniem „do snu”³⁷. Rekonstruowana forma נִשְׁכַּב to 1. os. l. mn. Imperfectum Peal „położymy się” i zgadza się z tekstem masoreckim i omawianymi przekładami:

TM: נִחַתָּ ; P: אֶעֱלֵם ; LXX: καταβησόμεθα ; RtrgHi: שָׁרָן.

Wnioski:

1. W stosunku do formy osobowej czasownika תִּרְדְּנָה zachodzi zmiana formy osobowej w przekładach: TM: תִּרְדְּנָה – 3. os. l. mn.; TrgQ: תִּנְחַתָּן – 2. os. l. mn. rodzaj męski; תִּנְחַת – 3. os. l. poj. rodzaj żeński; LXX: καταβήσονται – 3. os. l. mn.; RtrgHi – תַּחַתָּן – 2. os. l. mn. rodzaj męski; P: אֶעֱלֵם – 2. os. l. mn. rodzaj męski.

³⁰ J.P.M. van der Ploeg, A.S. van der Woude, dz. cyt., s. 12 (por. komentarz).

³¹ DJD XXIII, s. 91.

³² DSS, t. 2, s. 1184.

³³ ATQ, s. 12.

³⁴ ATTM, s. 285.

³⁵ MPAT, s. 10.

³⁶ Por. ATQ, s. 12.

³⁷ Por. ATTM, s. 707.

2. Czasownik lekcji qumrańskiej **שׁכב** różni się tematem od czasownika targumu rabinicznego **שׁרׁי**, co wskazuje na paralelne słownictwo.

Hiob 18, 1

BT: *I zabrał głos Bildad z Szuach, i rzekł:*

Paralele biblijne:

TrgQ: **ענא בלדר שוחאה** Rzekł Bildad z Szuach:

TM: **ויען בלדר השחי**

LXX: *Βαλθαδ ὁ Σαυχίτης λέγει*

RtrgHi: **ואתיב בלדר דמן שוח**

P: **כעא כלה כעא**

W wierszu Hi 18, 1 w targumie qumrańskim zachowała się pierwsza litera alef **א** pierwszego wyrazu i dwa wyrazy **בלדר שוחאה** „Bildad Szuchita”.

Pierwszy wyraz jest rekonstruowany w postaci graficznej **ענא** jako czasownik o rdzeniu **עני** „odpowiadać, przemówić”, a 3. os. l. poj. Perfectum Peal brzmi **ענה** – Achiqar 110.118; Dn 2, 5–7, 2 (23 razy).

W targumie qumrańskim natomiast występuje forma **ענא** – Daniel z Qumran 2, 5; Hi 18, 1; 19, 16; 25, 1; 40, 6; 42, 1³⁸. Jeden raz jednak spotykamy formę z spółgłoską (**ה**) he na końcu wyrazu – por. Daniel z Qumran 2, 5 (1 Q 71) – **ענה**. Forma czasownikowa **וענא** „i rzekł” jest wykluczona, zdaniem autorów wydania oksfordzkiego, w oparciu o porównanie z tekstami Hi 23, 1; 25, 1; 42, 1³⁹.

Targum rabiniczny (RtrgHi) stosuje formę czasownikową **אתיב** (3. os. l. poj. Afel od rdzenia **תוב**, który ma trzy znaczenia w klasie Peal: „powrócić, nawrócić, zwracać się” oraz trzy znaczenia w klasie kauzatywnej Afel: „kazać zawrócić, oddać z powrotem, odpowiadać”⁴⁰).

Drugi wyraz **בלדר** „Bildad” jest nazwą osobową występującą w *Księdze Hioba* jako jeden z partnerów dialogu i jest ekwiwalentną

³⁸ Por. ATTM, s. 661.

³⁹ DJD XXIII, s. 91.

⁴⁰ J. Levy, dz. cyt., t. 2, s. 531.

nazwą występującą w porównywanych wersjach, zachowującą te same spółgłoski tematyczne: TM: בְּלִידָד; LXX: Βαλδαδ; RtrgHi: בלדד; P: בלדד.

Trzeci wyraz שוחאיה „Szuchita” jako etnonim wskazuje na przynależność etniczną do mieszkańców z Szuach i posiada następujące odpowiedniki: TM: הַשְּׁחִי; LXX: Σαυχίτης; P: سوحا; RtrgHi: שוח דמן. Lekcje שוחאי lub שוחיני są mało prawdopodobne⁴¹.

Na określenie mieszkańca Szuach, czyli Szuchity, stosowane są dwa sposoby zabiegów lingwistycznych:

- przez użycie sufiksu: TM: הַשְּׁחִי; LXX: Σαυχίτης; P: سوحا; TrgQ: שוחאיה;
- przez użycie partykuły דמן „z” – RtrgHi: דמן שוח „z Szuach”.

Wniosek:

Teksty targumu z Qumran zgadzają się z wersjami TM, LXX, P, natomiast targum rabiniczny przekazuje odmienną lekcję.

Hiob 18, 2

BT: *Dokądże tego łowienia słowami? Pomyślcie, potem zaś mówmy!*

Paralele biblijne:

TrgQ: עד אמת[ן]י תשוא סוף למלאן | Kiedy położysz kres słowom ?

TM: עַד־אִנְהָ תְּשִׁימוּן קִנְיֵי לְמִלִּין

LXX: μέγροι τίνος οὐ πάύση

RtrgHi: עד אימתי תשוון הרפתקי למליא

P: עד אימתי תשוון הרפתקי למליא

W wierszu Hi 18, 2 w Qumran zachowała się spółgłoska jod י z pierwszego wyrazu i trzy kolejne wyrazy תשוא סוף למלאן. Spółgłoska jod י jest końcówką formy rekonstruowanej עד אמת[ן]י, która pełni funkcję przysłówka czasu. W targumach występuje przysłówek czasu (kiedy?) w postaci graficznej אימתי (hebr. מְתִי, syr.

⁴¹ Por. DJD XXIII, s. 91.

אָקום), np. w Hi 7, 4 – אָקום „Kiedy powstanę” lub z partykułą עַד „do” – Prz 6, 9 – עַד מָה לְאִימַת „aż jak długo?”⁴².

Pierwszy wyraz תְּשׁוּא jest to 2. os. l. poj. Imperfectum Pael od formy podstawowej שׁוּי „wyrównywać, być równym”⁴³. W klasie Pael czasownik שׁוּי znaczy „kłaść”. Omawiana forma תְּשׁוּא występuje jeszcze w Qumran w Hi 40, 26. Ponadto, w 2. os. l. poj. Imperfectum Pael spotykamy paralelną formę תְּשׁוּה. Warto zauważyć, że dyskutowana forma w Imperfectum występuje po przysłówku אָמַתְוּ, który Imperfectum nadaje znaczenie Futurum⁴⁴.

Poza tym, forma תְּשׁוּה w Qumran występuje w liczbie pojedynczej i koresponduje do formy greckiej Septuaginty παύση. Tekst masorecki, targum rabiniczny i Peszitta preferują liczbę mnogą: TM: תְּשׁוּמוֹן; RtrgHi: תְּשׁוּוֹן; P: שִׁבְחָה רַגְעָה.

Drugi wyraz סוּף w Hi 18, 2 jest rzeczownikiem i oznacza „korniec”, również w znaczeniu czasowym⁴⁵. Ponadto występuje w *Księdze Hioba* w następujących wierszach: 32, 11; 34, 24; 36, 26; 40, 5.

Targum rabiniczny stosuje wyrażenie הרְפַתְקִי „przeznaczenie, los” w liczbie mnogiej, które występuje w dialekcie babilońskim⁴⁶.

Odpowiednikiem syryjskim jest termin סַפְפַּלְלָה („przeciwstawny, sprzeciwiający się, przeszkoda”), który w Hi 18, 2 występuje w związku znaczeniowym לַחֲבֵר סַפְפַּלְלָה „ten, kto sprzeciwia się mowie”. Gabriel Sionita w Polyglocie Paryskiej tłumaczy ten termin przez *obstaculum* „przeszkoda”⁴⁷.

Trzecie wyrażenie לְמַלְאֵן jest złożeniem z partykuły lamed ל i trzech spółgłosek מַלְאֵן, które wskazują na aramejski wyraz מַלְא „słowo”. Jest to forma w *status absolutus* liczby pojedynczej⁴⁸. Klamra umieszczona na końcu wyrazu sugeruje sufiksy wskazujące na osobę i liczbę. Tekst masorecki posiada zarameizowaną formę liczby mnogiej לְמַלְיִן, a za nim liczbę mnogą posiadają przekłady aramejskie: RtrgHi: לְמַלְיָא; P: לַחֲבֵר.

Kierując się tymi przekładami, wydawcy tego targumu rekonstruuja wyrażenie לְמַלְאֵן w następujący sposób: Sokoloff⁴⁹: לְמַלְיִן – jak

⁴² Por. J. Levy, dz. cyt., t. 1, s. 39.

⁴³ Por. ATMM, s. 704.

⁴⁴ Por. tamże, s. 515.

⁴⁵ Por. tamże, s. 645.

⁴⁶ M. Jastrow, *A Dictionary of the Targumim, the Talmud Babli and Yerushalmi, and the Midrashic Literature*, New York 1950, t. 1, s. 368.

⁴⁷ J. Payne Smith, *Thesaurus Syriacus*, Oxford 1901, t. 2, k. 3476.

⁴⁸ Por. ATTM, s. 625.

⁴⁹ M. Sokoloff, *Targum*, s. 28.

w TM; Beyer⁵⁰: לַמְּלִיין – sufixs 2. os. 1. poj. rodzaj męski; Fitzmyer – Harrington⁵¹: לַמְּלִיין – jak w TM.

Wnioski:

1. Pierwsze wyrażenie jest rekonstruowane podwójnie w oparciu o spółgłoskę jod י. Wydawcy oksfordzcy, nawiązując do tradycji biblijnej, rekonstruują dodatkowo przy pomocy partykuły עַד (עַד אַמְתַּי), natomiast Beyer opuszcza tę partykułę.
2. Drugi wyraz jest wyrażony w lekcji qumrańskiej w liczbie pojedynczej – תְּשׂוּא („położysz”), a paralelne wersje posiadają formę liczby mnogiej.
3. Czwarte wyrażenie לַמְּלִיא użyte w targumie qumrańskim wskazuje na liczbę mnogą, podobnie jak w lekcji syryjskiej. Natomiast tekst masorecki i targum rabiniczny stosują liczbę mnogą.

Hiob 18, 3

BT: *Czyśmy podobni do zwierząt, jesteśmy nieczysti w twych oczach?*

37

Paralele biblijne:

TrgQ:]לב[עירא דמינאן] Do trzody jesteśmy podobni?

TM: מְדוּעַ נִחַשְׁבָנוּ בְּפִהָמָה נְטֻמִּינוּ בְּעֵינֵיכֶם

LXX: διὰ τί ὡςπερ τετράποδα σεσωπτήκαμεν ἐναντίον σου

RtrgHi: אַתְּחַשְׁבָנָא הֵיךְ בְּעִיר טַמְעָנָא ל"א אַטְנַפִּינָא בְּמַחְמִיכּוֹן מְדִין

P: לַבְּנֵי אֱדָמָא אֲנִי כַּחַשְׁבָנוּ אֲנִי כַּחַשְׁבָנוּ אֲנִי כַּחַשְׁבָנוּ אֲנִי כַּחַשְׁבָנוּ

W tekstach qumrańskich odnośnie do wiersza Hi 18, 3 zachowały się dwa wyrażenia]לב[עירא דמינאן]. Wyrażenie pierwsze]לב[עירא jest złożeniem z partykuły lamed ל i rzeczownika]ב[עירא „zwierzę”. Partykuła lamed ל wchodzi w relacje syntaktyczne z czasownikiem דמי. Ten rzeczownik występuje również w Hi 35, 11 w zrekonstruowanej formie]ר[בעי⁵².

⁵⁰ ATTM, s. 285.

⁵¹ MPAT, s. 10.

⁵² Por. ATTM, s. 534.

Wyrażenie בעִירָא ma następujące odpowiedniki: TM: בְּהֵמָה „trzoda”; LXX: τετράποδα „istota na czterech łapach”; RtrgHi: בעִיר „zwierzę”; P: חֲסִי „zwierzę”. Przekłady aramejskie i przekład syryjski posiadają to samo słownictwo – b'jr, a forma grecka τετράποδα („istota na czterech łapach”) wskazuje na neologizm⁵³.

Formę masorecką בְּהֵמָה („bydło, trzoda”) oddano w Septuagincie przez następujące greckie terminy: θηρίον, κτήνος, κτηνώδης, τετρά⁵⁴, a formę aramejską בעִירָא przez κτήνος, πορείον, φορείον, φόριον⁵⁵.

K. Beyer sugeruje istnienie poprzedzającego wyrażenia למֵא „dlaczego”⁵⁶. Forma למֵא występuje w dialekcie chrześcijańsko-palestyńskim (Christian Palestinian Aramaic). W innych dialektach spotykamy zwyczajną formę לְמָה⁵⁷.

Drugie wyrażenie דְּמִינָא „jesteśmy podobni” jest to 1. os. l. mn. Perfectum Qal, formy podstawowej דְּמִי „być podobnym”⁵⁸. Ten czasownik występuje również w innych tekstach qumrańskich: Daniela z Qumran, Testamencie Lewiego, Tobiasza.

Rabiniczny targum stosuje wierny przekład אֲתַחֲשַׁבְנָא⁵⁹ formy masoreckiej נִחְשַׁבְנֵנוּ i syryjskiej אֲחַשְׁבֵּ. W tekstach qumrańskich występuje czasownik o tym samym temacie חֲשַׁב „sądzić, uważać za”, również w targumie Hioba 19, 11⁶⁰.

Hebrajska forma נִחְשַׁבְנֵנוּ – 1. os. l. mn. Nifal „jesteśmy uważani” pochodzi od czasownika חֲשַׁב, który w klasie Nifal oznacza „liczyć się, mieć wartość i być uważanym”⁶¹.

Lekcja Septuaginty διὰ τί ὡσπερ τετράποδα σεσιωπήκαμεν ἐναντίον σου („Dlaczego jak istoty na czterech łapach milczeliśmy przed Tobą?”) wskazuje na tradycję zupełnie odrębną od wyżej wspomnianych.

Wnioski:

1. Targum rabiniczny posiada formę בעִירָא („zwierzę” – *status absolutus/constructus*), która występuje w następujących dialektach

⁵³ Por. J. Lust, E. Eynikel, K. Hauspie, *A Greek-English Lexicon of the Septuagint*, Stuttgart 1996, t. 2, s. 447.

⁵⁴ T. Muraoka, *Hebrew/Aramaic Index to the Septuagint*, Grand Rapids 1998, s. 24.

⁵⁵ Tamże, s. 28.

⁵⁶ ATTM, s. 285.

⁵⁷ Por. M. Sokoloff, *Dictionary*, s. 284.

⁵⁸ Por. ATTM, s. 555.

⁵⁹ D. Stec, dz. cyt., s. 120.

⁶⁰ ATTM, s. 586.

⁶¹ L. Koehler, W. Baumgartner, J.J. Stamm, dz. cyt., s. 342.

aramejskich: palestyńskim, syryjskim, chrześcijańsko-palestyńskim, aramejskim, babilońsko-aramejskim. Targum rabiniczny posiada również formę בעירא zachowaną w rękopisach ג, ב⁶². Natomiast targum qumrański בעירא[ב] posiada formę w *status emphaticus*, która występuje również w wyżej wspomnianych dialektach. Ponadto, spotykamy również formę בעירה, która występuje w tekstach literackich dialektu palestyńskiego⁶³.

2. Septuaginta posługuje się neologizmem – τετράποδα („istota na czterech łapach”) i odrębną lekcją.
3. Rozwiązanie tradycyjne sugeruje paralele czasownika דמינא „jesteśmy podobni” z czasownikami występującymi przed nazwą „trzoda” בעירא[ב]: TM – נהשבנו; RtrgHi – אתהשבנא; P: אהשב ze względu na partykulę lamed ל⁶⁴. Wydaje się również sensowne szukanie paralel z czasownikami występującymi bezpośrednio po rzeczowniku בעירא „trzoda”, w TrgHi טמענא; P: אהלב; TM: נממינו z uwagi na odrębną lekcję Septuaginty i szyk zdania, który dopuszcza formy czasownikowe po rzeczowniku „trzoda”. Ponadto, nie wiemy, jakie wyrazy znajdowały się w rękopisie qumrańskim przed tym rzeczownikiem.

Hiob 18, 4

BT: *Ten człowiek gniewem rozdarty. Czyż przez cię wyludni się ziemia lub skała miejsce swe zmieni?*

Paralele biblijne:

TrgQ: העל דב[רתך] [Czy z powodu ciebie...

מן את[רה] [ze swego miejsca

TM: הלמענה תעוב ארץ ויעתק צור ממקמו

LXX: κέκορηται σοι ὄργη τί γάρ εἰάν σὺ ἀποθάνῃς ἀόικητος ὑπ' οὐρανόν

RtrgHi: דאמשולתך תשתביק ארעא ושינר יסתלק מן אתריה איפשר

P: מה תללך אצלם איך אשכח ה' והבטח

⁶² D. Stec, dz. cyt., s. 120.

⁶³ *The Targums from the Files of the Comprehensive Aramaic Lexicon Project*, Logos Bibles Software 2000–2005, Series X, (CD).

⁶⁴ Por. ATTM, s. 555; DJD XXIII, s. 91; J.P.M. van der Ploeg, A.S. van der Woude, dz. cyt., s. 13.

W wierszu Hi 18, 4 zachowały się cztery wyrazy: dwa znajdujące się w linii siódmej העל דבנתך „z powodu ciebie” i dwa znajdujące się w linii ósmej מן אתנרה [„ze swego miejsca”.

Wyrażenie z linii siódmej העל דבנתך jest to połączenie wyrażenia przyimkowego העל דבר „z powodu” i sufiksu 2. os. l. poj. rodzaj męski ך. Forma דבנתך występuje w *status constructus*⁶⁵.

K. Beyer⁶⁶, idąc za tekstem masoreckim (צור „skała”), sugeruje występowanie wyrazu כף.

Odpowiedniki adverbialnego wyrażenia העל דבר : TM: לְמַעַן; LXX – inna lekcja; RtrgHi : אמטולתך; P: حلالا .

Wyrażenie targumu rabinicznego posiada formę podstawową אמטול = מטול „z powodu, wobec” plus alef א prostheticum. Forma אמטול, gdy występuje z sufiksami, przyjmuje końcówkę rodzaju żeńskiego: אמטולת⁶⁷.

W wydaniu krytycznym D. Stec⁶⁸ podaje oboczne formy występujące w rękopisach: אמטולתך; אמטולך. Omawiana partykuła została poprzedzona opisową formą pytajną איפשר „Czy jest możliwe?”⁶⁹.

Wyrażenie z linii ósmej מן אתנרה w formie rekonstruowanej stanowi połączenie partykuły מן z rzeczownikiem określającym אתנר „miejsce” i sufiksem ת 3. os. l. poj. rodzaj męski⁷⁰.

Hebrajskie wyrażenie מִמְּקוֹמוֹ „z miejsca swego” posiada następujące odpowiedniki: TrgQ: מן אתנרה; LXX: ἐκ θεμελίον; Rtrg: מן אתנריה; P: מן אתנריה.

Wnioski:

1. Aramejski wykrzyknik ה w Qumran, który jest przekładem hebrajskiego zaimka pytajnego ה, posiada odpowiednik w tekście syryjskim ܐܘܢܐ, stosowany przy tworzeniu zaimków i przysłówków⁷¹. Targum rabiniczny używa przysłowka i prepozycji איפשר ד.
2. Dwie aramejskie prepozycje i sufiks 2. os. l. poj. על דבנתך „z powodu ciebie” jako odpowiednik hebrajskiego wyrażenia העל דבר zostały wiernie oddane przez syryjską partykułę i zaimek sufigowany חلالא „z powodu ciebie”.

⁶⁵ Por. ATTM, s. 554.

⁶⁶ Por. tamże, s. 285.

⁶⁷ Por. J. Levy, dz. cyt., t. 1, s. 35–36.

⁶⁸ D. Stec, dz. cyt., s. 120.

⁶⁹ Por. J. Levy, dz. cyt., t. 1, s. 57.

⁷⁰ Por. ATTM, s. 526.

⁷¹ Por. Th. Noeldeke, *Kurzgefasste syrische Grammatik*, Leipzig² 1898, s. 44.

- j) Hi 18, 2 – „jak zwierzę” – TM: כַּבֵּהֶמָה; LXX: ὡσπερ τετράποδα; RtrgHi: הַיָּד בַּעִיר; P: אֲכָא חַיָּא;
 k) Hi 18, 4 – „jesteśmy podobni” – TrgQ: דְּמִינָאן; TM: נִחְשָׁבְנוּ;
 RtrgHi: אַתְחַשְׁבְּנָא; P: אַלְעַטְב;
 l) Hi 18, 4 – „czy z powodu Ciebie” – TrgQ: הַעֵל דְּבַרְתֶּךָ;
 TM: הִלְמַעְנֶךָ; P: אִם אֶחְלַלְלֶךָ;
 m) Hi 18, 4 – „z swego miejsca” – TrgQ: מִן אַתְנָרָה; TM: מִמְקוֹמוֹ;
 P: מִן חַבְלָא.

2. Translacyjne paralelne słownictwo:

- a) Hi 17, 14 – „Robak” – TM: לָרְמָה; TrgQ: תו[לעה]; TrgQ: תו[לעה];
 b) Hi 17, 16 – „Szeol – miejsce pochówku” – TrgQ: תַּנְחַתוֹן;
 RtrgHi: לְבֵית קְבוּרָתָא; P: הַעֲמִי לְשֹׂאֵל;
 c) Hi 18, 1 – „rzekł” – TrgQ: עֲנָא; RtrgHi: אַתִּיב;
 d) Hi 18, 2 – „kres” – TrgQ: סוּף; RtrgHi: הַרְפַּתְקִי;
 e) Hi 18, 3 – „jesteśmy podobni” – TrgQ: דְּמִינָאן; RtrgHi: אַתְחַשְׁבְּנָא;
 f) Hi 18, 4 – „z powodu ciebie” – TrgQ: הַעֵל דְּבַרְתֶּךָ;
 RtrgHi: אִיפְשַׁר דְּאַמְטוּלְתֶּךָ.

3. Różnice translacyjne:

- a) zaimek – przysłówek
 Hi 17, 15 – TrgQ: וּמָא אִפּוּ אַן; RtrgHi: וְהָאֵן דִּיכִי סְבֵאֲרִי;
 b) *nomen unitatis* – *nomen generis* – „robak – zepsucie”
 Hi 17, 14 – TrgQ: תו[לעה]; LXX: σαπρίαν;
 c) zmiana form osobowych i liczb – 2. os. l. mn. > 3. os. l. poj. czasownika נַחַת „zstępować”.
 Hi 17, 16: istnieją trzy możliwe rekonstrukcje:
 תַּנְחַתוֹן – 2. os. l. mn. rodzaj męski, Imperfectum Peal
 תַּנְחַתְתִּי – 2. os. l. mn. rodzaj żeński Imperfectum Peal
 תַּנְחַתְתִּי – 3. os. l. poj. rodzaj żeński, Imperfectum Peal
 d) liczba mnoga > liczba pojedyncza
 Hi 18, 2; TM: הַיָּד בַּעִיר; TrgQ: תְּשׂוּא;
 e) nazwa zwyczajowa – neologizm ogólny
 Hi 18, 3 – TM: כַּבֵּהֶמָה „bydło”; TrgQ: לְבַעִירָא „zwierzę”;
 LXX: ὡσπερ τετράποδα „jako istota o czterech łapach”.

Summary

Job 17:14 – 18:4 in Qumran - A Philological and Comparative Study

The Aramaic fragment of Job 17:14–18:4 discovered in Qumran Cave 11 has been compared with other biblical texts – the Masoretic text, the rabbinic standard Targum from the Middle Ages and the Septuagint.

With regard to the Masoretic text, literal and multiple translations are emphasized. The literal translation was expressed in the identity of semantic meanings and lexical vocabulary. The multiple translations of the Targums were expressed through parallel vocabularies and discrepancies concerning persons and verb roots.

